

Юрій Ясіновський

ПЕРЕМИСЬКИЙ ДЯКО-УЧИТЕЛЬСЬКИЙ ІНСТИТУТ¹

Першою спеціалізованою школою церковного співу в Галичині нового часу став Дяко-учительський інститут у Перемишлі, який був створений 1817 року. Досить швидко він стає головним осередком виховання професійних церковно-музичних кадрів, і не тільки в Перемишльській єпархії, але й за її межами: вихованці школи працювали у Львівській і Станіславівській єпархіях, на Буковині, Закарпатті. Тож не дивно, що саме у Перемишлі за активної участі вихованців Дяко-учительського інституту 1828 року виникає хор при кафедрі св. Івана Хрестителя, хористами якого були переважно вихованці Інституту. Найздібніші з них – Михайло Вербицький та Іван Лаврівський, співаючи й орієнтуючись на спадщину великого Дмитра Бортнянського, не лише відродили давні професійні традиції української музики², але й сформували так звану перемишльську композиторську школу³.

Виховання церковних співців і дяків було важливим чинником розвитку церковного співу в Київській Церкві. Протягом багатьох століть, від прийняття християнства і до початку ХХ століття, представники цієї корпорації церковного чину були головною і майже єдиною професійною ланкою у музичному мистецтві України. Вони часто займалися освітньою і педагогічною діяльністю, малювали ікони і компонували духовні пісні, переписували церковні книги, в тому й нотні⁴. Тож питання їх вишколу і створення відповідних навчальних осередків також розпочалося десь невдовзі після прийняття християнства⁵.

¹ Передрук з доповненнями і деякими змінами за виданням: *Перемишль і Перемишська земля протягом віків 3*: Інституції. Перемишль – Львів 2003, с. 249–259.

² Тут хочу підкреслити, що мова йде саме про в і д р о д ж е н н я професійної національної музики в Галичині, а не про її започаткування. На це у новітній час звернув увагу Йосиф Волинський (див.: Й. Волинський. Дмитро Бортнянський і Західна Україна // *Українське музикознавство*, вип. 6, Київ 1971, с. 185). Проте ще й сьогодні нерідко можна зустріти цілком серйозні твердження про «перших композиторів професіоналів у Галичині» – Дениса Січинського чи Василя Барвінського.

³ С. Людкевич. Михайло Вербицький і наша суспільність // *Діло* (1934/162, 163) (сучасне перевидання: С. Людкевич: *Дослідження, статті, рецензії, виступи*, т. 1 / упоряд. Зиновія Штундер. Львів 1999, с. 345–348); З. Лисько. Піонери музичного життя в Галичині // *Нові шляхи* (1931–1932) і продовження: *Наша культура* (1936–1937) (див. також сучасне перевидання: / упоряд., вступ Володимир Сивохіп. Львів – Нью-Йорк: М. П. Коць 1994); Б. Кудрик. *Огляд історії української церковної музики*, Львів 1937 (перевидання: Львів 1995); М. Загайкевич. *Михайло Вербицький*. Львів 1998; Л. Кияновська. *Стильова еволюція галицької музичної культури ХІХ–ХХ ст.*, Тернопіль 2000, с. 41–77; О. Козаренко. *Феномен української національної музичної мови*. Львів: НТШ 2000, с. 151–182.

⁴ О чині четця і півця церковного // *Дяківський глас* (1895/1), с. 7–8; Г. Дикий-Диченко. *Дяки і спів церкви колись а тепер*. Львів 1926; Ц. Білиловський (“Бурсак”). Роля дяків у розвитку української культури // *Голос дяків* (1932/1).

⁵ В. Іванов. *Навчання церковного співу в Україні у ІХ–ХVІІ ст. (1), Співацька освіта в Україні ХVІІІ ст. (2)*, Київ: Музична Україна 1997.

Дяк у церкві здавна займав головну позицію у наповненні богослужень співом. Читання Священного Писання і літургійних текстів, спів, керівництво церковним хором, навчання церковного співу потребували доброго знання церковного Уставу; мати відповідно вихований голос, розуміти нотну грамоту і вміти співати з нот. Церква постійно дбала про виховання «доброгласих» співців і читців, що потребувало відповідного професійного вишколу. Здібніші дяки через деякий час висвячувалися на дияконів та священників. Музично заангажовані дяки часто самі творили й опрацьовували церковні композиції, і компонували не лише церковну музику, але й нерідко також і світську. Існували цілі династії церковних співців і дяків; у Центральній і Західній Європі їх називали канторами, які поєднували церковно-музичну практику з освітньою діяльністю серед найширших верств народу. Саме у таких родинах дуже часто виховувалися славетні музиканти і композитори – наприклад, Бах, Вагнер.

Церковно-співочі школи існували вже у княжому Києві — «двір доместиків» (тобто, професійних церковних співців) знаходився за Десятинною церквою Пресв. Богородиці⁶; мабуть, такі ж школи діяли при катедрі св. Софії та Києво-Печерському монастирі, в Галичині, зокрема, у Перемишлі, де при владичій катедрі згадується «словутний співець Митуса»⁷. Пізніше цю місію перейняли братські і парафіяльні школи, колегіюми та академії.

Барокова доба піднесла українській церковний спів на найвищий щабель, що забезпечувалося відповідними професійно-музичними кадрами і широкою сіткою різних шкіл – в Острозькій академії, братських школах Львова, Луцька, Києво-Могилянському колегіюмі (згодом академії), Харківському і Переяславському колегіюмах, Глухівській школі музики та ін.⁸. Сформувалися основні принципи і методи навчання⁹, а практичними посібниками були нотолінійні ірмологіони, які масово творилися на всіх етнічних землях українців¹⁰. Створювали їх переважно дячки, церковні співці та дяко-учителі, і переписувалися вони переважно у шкільному середовищі.

У музично-літургійному вихованні дяків і церковних співців основною книгою був нотний Ірмолой. Що ірмолої використовувалися як практичні посібники у

⁶ *Повість временных лет*, ч. 1. Москва – Ленинград 1950, с. 85.

⁷ *Літопис Руський за Іпатським списком* / переклад, передмова, примітки, додатки Леонід Махновець. Київ: Дніпро 1989, с. 400.

⁸ Й. М. Миклашевський. *Музична і театральна культура Харкова кінця XVIII – першої половини XIX ст.* Київ: Наукова думка 1967, с. 7–23; Я. Ісаєвич. Братства і українська музична культура XVI–XVIII ст. // *Українське музикознавство*, вип. 6. Київ: Музична Україна 1971, с. 48–57 (передрук з виправл. і доп.: *Καλοφωνία*, ч. 1. Львів 2002, с. 8–18); П. Козицький. *Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування*. Київ: Музична Україна 1971; К. Майбутова. Глухівська школа півчих XVIII ст. та її роль у розвитку музичного професіоналізму на Україні та в Росії // *Українське музикознавство*, вип. 6. Київ: Музична Україна 1971, с. 126–136; О. Цалай-Якименко, Ю. Ясиновський. Музичне мистецтво давнього Острога // *Острозька давнина*, вип. 1. Львів 1995, с. 74–89.

⁹ О. Цалай-Якименко. Музикознавство і педагогіка // *Історія української музики*, в шести томах, т. 1. Київ: Наукова думка 1989, с. 404–433.

¹⁰ Ю. Ясиновський. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть. Львів 1996.

Перемишльській єпархії, добре засвідчують численні маргінальні записи на місцевих рукописних Ірмолях¹¹. Нерідко священники та світські особи купували ірмолої для навчання своїх дітей: напр., Андрей Кецко придбав Ірмоля «для науки сина свого Михаїла» у лежайського дяка і переписувача книги Григорія Погорецького¹², священник Петро Нестерович також придбав Ірмоля «для науки»¹³, «Іван Демянович з Грабу учыл на тим Ярмолої» записано в іншому Ірмолої¹⁴, «Сей Осмогласник купил Пан Іоан Комарницький Подстаросціи берзьнинский своим синам для цвячєня (!) аби ся учили»¹⁵ або в Потелицькому Ірмолої читаємо: «купил славетний пан Стефан Свѣднѣцкый поповѣч Подтелѣцкый Предмѣский сію книгу зовемую Ярмолой за которую дал золотих осм, а придал єї до церкви святой Подтелицкой Передмѣской Рождества Пресвятой Богородици за отпущеніє грѣхов вѣчними часи [...], так же хто бы мѣл ся учити, нехай же в церквѣ, а не по господах екл носити не позволено. Дѣялося тоє року божія 1758 мца октоврїя дня 20 и проч.»¹⁶; в Ірмолої з Любачева: «на ім Jandrey Gimła uczu!»¹⁷ та ін. Цікавий запис на одному з ірмолоїв Перемишльської капітульної бібліотеки зробив виголоднілий учень якоїсь дяківської школи: «Я нині вібіраюсь додому, бо вже час моя м[ама — ?]. Я хочу істі восмогласники(!)»¹⁸.

На Наддніпрянській та Східній Україні у XIX і на початку XX ст. подекуди ще зберігався непоганий музично-освітній рівень. *Спогади* Олександра Кошиця, *Автобіографія* Павла Маценка, матеріали з історії церковно-приходських шкіл Катеринославщини добре засвідчують як рівень, так і деякі форми і способи навчання¹⁹. Учні цих шкіл отримували добрі початкові навички церковного співу, де для співу відводилося щотижня 3–4 години²⁰. Саме у таких початкових школах навчалися Шевченко і Франко; ці школи, по суті, були першими і єдиними власне

¹¹ J. Jasinowskyj. Znaczenie eparchii Pszemyskiej w rozwoju ukraińskiej muzyki cerkiewnej // *Polska-Ukraina: 1000 lat sąsiedstwa*. Przemyśl 1994, s. 403–420.

¹² Варшава, ВН, 12068 I, арк. 17–30 (публ.: Я. Ісаєвич. Братства, с. 53; Ю. Ясиновський. Українські та білоруські, с. 178, № 165).

¹³ Варшава, ВН, 12054 III, арк. 6–8 (див. також: Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські*, с. 119, № 40).

¹⁴ Варшава, ВН, 12093 I, арк. форзацний (публ.: Я. Ісаєвич. Братства, с. 54; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські*, с. 208, № 235).

¹⁵ Перемишль, Muzeum Ziemi Przemyskiej, ms. 30, арк. 59 зв.–64 (див.: Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські*, с. 418–419, № 849).

¹⁶ Національний музей у Львові, Q 374, арк. 9–28 (Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські*, с. 395, № 773).

¹⁷ Варшава, Бібліотека Василянського монастиря, зб. Рукоп. і стдр., № 92, арк. 102 (Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські*, с. 268, № 361).

¹⁸ Варшава, ВН, 12089 II, арк. 126 (Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські*, с. 208, № 236).

¹⁹ О. Кошиць. *Спогади*, част. 1–2 [=Культура й Освіта]. Winnipeg: Ukrainian Cultural and Educational Centre 1947, 1948 (перевидання: Київ 1995); З Автобіографії д-ра Павла Маценка // *Павло Маценка: Музиколог, композитор і громадський діяч*. Збірник на пошану 90-ліття народин / упоряд., ред. Василь Верига, Торонто: Українське Національне Об'єднання Канади 1992, с. 12–25.; Константин Когтянц. Церковно-парафіяльні школи у Катеринославській єпархії в 1884–1916 роках // *Ковчег*, ч. II. Львів 2000, с. 388–397.

²⁰ Там само, с. 397.

національними школами в здобутті ними освіти²¹. Про таку ж школу на Слобожанщині згадує також Павло Маценко у своїй Автобіографії, зазначаючи, що саме ця сільська школа дала йому ґрунтовні церковно-музичні знання, що визначило його науково-творчу долю²².

Школа церковного співу у Перемишлі має декілька офіційних та узвичаєних найменувань: *Дяко-учительський інститут*, *Заведеніє півческо-учительське*, *Institutum cantorum et magistrorum scolae*. Під назвою *Дяківська бурса* подібний заклад існував при Ставропігійському інституті у Львові.

Початкову історію Інституту добре оповідає о. Іван Лаврівський, який разом з Михайлом Вербицьким був чільним співцем-солістом хору Перемишльської катедри та зачинателем перемишльської композиторської школи²³. Оpubліковані також спогади інших учасників перших десятиліть праці Дяко-учительського інституту – Михайла Вербицького²⁴, Йосифа Левицького²⁵, Івана Хризостома Сінкевича²⁶ та ін., що доповнюють та уточнюють перші десятиліття діяльності цієї навчальної інституції.

Пізніше про подібні школи в Галичині чималий матеріал зібрав та опублікував Порфирій Бажанський²⁷. У неопублікованих матеріалах він згадує також про новостворену «школу уставну» у Кутах та «бурсу» в Коломиї²⁸, де, між іншим, коротко церковного співу у гімназії він навчав у 1862 р.²⁹. Знаною школа була у Кристинополі, яку провадив Симеон Рибак³⁰. Тут навчався Ігнатій Полотнюк і згодом (з 1885 р.) уже сам навчав у Кристинопільській школі, а з 1889 р. дякував, навчав церковного

²¹ Я. Ісаєвич. Минуле, сучасне і майбутнє народу: проблема спадкоємності української культури в творчості Шевченка // *Записки НТШ*, т. 221. Львів 1990, с. 47–56.

²² З Автобіографії д-ра Павла Маценка.

²³ Іван Лавровський. З Перемишля // *Вѣстник*: Часопись політическа для русинов австрійської держави (Відень 1854/1, 2, 3, 4), с. 3, 6, 10, 14–15.

²⁴ М. В. з М. (Михайло Вербицький). О пінію музыкальном // *Галичанин*, кн. 1, вип. 2. Львів 1863, с. 136–141.

²⁵ Й. Левицький. Історія введенія музыкального пінія в Перемишля // *Перемишлянин*, 1853, с. 81–90. (передрук: *Лірвак з-над Сяну*. Упор. Володимир Пилипович, Перемишль 2001, с. 226–231).

²⁶ І. Х. Сінкевич. Начало нотного пінія в Галицкой Руси: Воспоминанія старого священника // *Бесіда* (Львів 1888/1–6).

²⁷ П. Бажанський. *Історія руского церковного пінія*. Львів 1890, с. 62–78.

²⁸ Порфирій Бажанський. Наука о сольках ірмологійних: Передмова, 1863 р. (ЛНБ, НД 204/1, арк. 2).

²⁹ П. Бажанський. *Історія руского церковного пінія*, с. 72.

³⁰ Симеон Рибак навчав по рукописному Ірмологіоні останньої чверті XVII ст. (ЛНБ, МВ 28; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські*, с. 197, № 205), якого підновив, дописав від свого імені титульного аркуша та доповнив нотною абеткою «Алфавіт Ірмологіоанія», запозичену з почайвських друкованих ірмологіонів. У нашому друкованому каталозі 1979 р. допущено помилку і Симеона Рибак названо переписувачем цього Ірмологіону (*Нотолінійні рукописи XVI–XVIII ст.* Львів 1979, с. 51, № 83), але пізніше цю помилку було виправлено. Пізніше цю помилку повторив Вол. Іванов і на цій підставі помилково вважав згадуваний «Алфавіт Ірмологіоанія» пам'яткою XVII ст. (В. Іванов. *Навчання церковного співу в Україні у IX–XVII ст.*, с. 188–194).

співу і був дяконом при Станиславівській кафедрі³¹. Він організував у Галичині спілку дяків, видавав часопис «Дяківський глас»³², створив підручник церковного співу «Напівник церковний», який вийшов друком у Перемишлі 1902 року вже після його смерті³³.

На початку ХХ ст. під ред. Івана Франка опублікована розвідка Івана Левицького «Погляд на розвій низшого і висшого шкільництва в Галичині в роках 1772–1800 і розвій русько-народного шкільництва в роках 1801–1820» з додатком різних документів і матеріалів³⁴, де чимало місця відведено дяківській освіті та Дяко-учительському інституту у Перемишлі.

У пізніших, власне музикознавчих і старанно опрацьованих працях Зиновія Лиська та Бориса Кудрика, яким недооцінюється значення цього навчального закладу і більше мовиться про низький рівень навчання та відсутність відповідних кадрів. Причому, джерело, на яке вони спираються, одне й те ж — анонімно опублікована згадувана вище стаття Івана Лаврівського. До того ж дещо спрощено і фактично невірно подають початки діяльності Інституту: обидва стверджуються, що Дяко-учительський інститут був заснований 1818 року і вл. Іваном Снігурським, а першим директором став Яків Неронович, тоді ще студент(!) філософії. Тоді як Іван Лаврівський цілком виразно пише про інше³⁵. З. Лисько звернув увагу на чужоземні кадри, яких прикликали українські владики до Львова і Перемишля для піднесення музичного шкільництва, хорової справи та створення відповідного церковно-музичного репертуару. А Борис Кудрик дав ширшу музично-історичну оцінку і власне окреслив це музично-історичне явище як *перемишльську школу*. Перемишльський владики Григорій Лакота опублікував цінні документи про початки Інституту – зокрема лист-угоду вл. Івана Снігурського з запрошеним композитором і диригентом з Чехії Алоїзом Нанке³⁶.

У повоєнний час радянської доби українська історіографія дуже рідко зверталася до нашої теми, за винятком хіба що Йосифа Волинського, який, докладно опрацювавши праці репресованого Кудрика і «зрадника-емігранта» Лиська (і тому, зрозуміло, без жодних покликів на цих музикознавців) та вміло скориставшись опрацьованими ними джерелами і матеріалами, опублікував декілька вартісних

³¹ П. Бажанський. *Історія руського церковного пінія*, с. 72, 75.

³² Леся Мороз. Церковно-музична тематика на сторінках часопису «Дяківський глас» // *Καλοφωνία*, ч. 1. Львів 2002, с. 313–316.

³³ З. Валіхновська. Галицькі дяки ХІХ століття: Персоналії // *Καλοφωνία*, ч. 5. Львів 2010, с. 347–351.

³⁴ *Матеріали до культурної історії Галицької Русі ХVІІІ і ХІХ віку* / ред. Іван Франко [=Збірник історично-філософичної секції НТШ, т. V]. Львів 1902, с. 103–144.

³⁵ Пор.: З. Лисько. *Піонери музичного життя в Галичині*, с. 28–30; Б. Кудрик. *Огляд історії українського церковного співу*, с. 83.

³⁶ Вперше опублікований перемишльським владикою Григорієм Лакотою в його статті «Перший директор престольного хору в Перемишлі» // *Перемиські єпархіальні відомості* (1939/VI), с. 69–70; у перекладі українською мовою: *Дух і ревність: Владика Снігурський та інші перемишляни* / упоряд. Володимир Пилипович, Перемишль — Львів 2002, с.86–87.

статей³⁷. Володимир Іванов у вже згадуваній праці зібрав багатий джерельний матеріал з історії церковно-музичної освіти в Україні³⁸, але його наукова інтерпретація є дуже низькою.

Ще наприкінці XVIII ст. у Галичині активізувався рух навколо духовної освіти і церковного співу. 1783 р. у Львові була створена Греко-католицька духовна семінарія, яка стала важливим осередком також церковно-музичного виховання майбутніх священників. Збереглася з того часу Інструкція для церковного співу *Pożądek Choru* (1798)³⁹, у якій сформульовані загальні правила та професійні обов'язки для керівників і учасників хору Семінарії; згадуються також керівники хору: правого хору – директор хору о. Максимович, віце-директор о. Долинський, Блажкевич; лівого – директор хору о. Глебович, віце-директор Лонкач, помічник *сеньор* Кобилянський.

Водночас у Галичині розпочинається новий етап у розвитку народного шкільництва. У середовищі греко-католицьких священників та духовного проводу наростає розуміння потреби ширшого впровадження освіти у парафіях, яка б забезпечувала грамотність серед народу, виявляла здібніших для продовження освіти. У куренді від 14 жовтня 1805 року констатовалося, що на парафіях бракує дяків і тому священники не відправляють служби згідно церковних приписів. А коли подекуди і є дяки, то їх часто відлучають до служби у панів та війську. Куренда домагалася від деканів і священників подання імен приявних дяків та вказати, де їх немає і повідомити про причини їх відсутності. Декани і парохі зобов'язані висилати дяків до консисторії для перевірки кваліфікації на спеціальних іспитах. В деканатах рекомендується обрати місце для вишколу нових дяків, а кандидатів добирати насамперед з сиріт по священниках. В одному з Ірмологіонів з перемишльської єпархії, переписаного 1744 року і який тривалий час знаходився у церкві містечка Поздяча (звідки надійшов 1956 року до Перемишльського музею), є цікаві записи з початку XIX ст., які яскраво передають обговорювані події: «W roku 1817-go akzaminowali diakow w Pszemyślu [...] kazali spiewać wtorego hłasu»⁴⁰. У цьому рукописі збереглися й інші цікаві записи про навчання церковного співу, що свідчить про перебування пам'ятки в співочо-навчальному середовищі: «[W] Pozdiaczie 26 Maia [1]820 [r.]. Dzieci uczyli się w szkole parafialny nakazy były Monarchyczne a to po każdy parochy. W Przymyslu uczyli się na diaky to iest w katedrze, a dawali nam wszyscy X[ędze] po dwa ryńsky y za im korowali wikt y wszy[s]tko nam» (арк. 111), «Ярмолой барзо добры до спивань» (на форзацному арк.), по Ірмолою ще 1790 р. навчався Лукаш Мирович (арк. 124 зв.). Цікаво, що ще 1802 р. від перемишльського церковного співця Василя Гановського була почута і записана Херувимська пісня (арк. 97 зв.).

³⁷ Й. Волинський. У боротьбі за українську національну музику (з музичного життя Галичини 50-х років XIX ст.) // *Українське музикознавство*, вип. 4. Київ: Музична Україна 1969, с. 148–170; його ж. Музична культура Галичини 60-х років XIX ст. // *Живі сторінки української музики*: Статті, дослідження, публікації / відп. ред. В. Д. Довженко. Київ 1965, с. 55–120; його ж. Дмитро Бортнянський і Західна Україна // *Українське музикознавство*, вип. 6. Київ 1971, с. 185–200.

³⁸ Див. примітку 5.

³⁹ ЦДІАЛ, ф. Греко-католицької Богословської академії у Львові (ф. 451), оп. 1, спр. 81, арк. 1.

⁴⁰ Музей Перемишльської землі, ст.-церк. 4613, арк. 101 (Ю. Ясиновський. *Українські і білоруські*, с. 395, № 775).

Рескриптом від 8 грудня 1815 року львівська губернія запитувала перемишльську консисторію, чи змогли б парохи посилати кандидатів на навчання вчителів і дяків своїм коштом та збирати пожертви по 1–2 золоті ринські для можливості безкоштовного навчання 10 здібніших учнів. У відповідь владика Михайло Левицький курендою від 29 грудня зобов'язав по селах закладати парафіяльні школи⁴¹.

Створення Дяко-учительського інституту заініціював тодішній владика Перемишльської єпархії єп. Михайло Левицький. Навесні 1816 року, здійснюючи канонічну візитацію деканатів Самбірської округи, владика побачив готовність священників і парафіян вчити і вчитися та складати пожертви на науку і школи. У листі від 17 червня 1816 року він повідомляє про це Галицьку губернію, а 24 липня того ж року спеціальною відозвою звертається до галицьких священників з закликом заснувати Дяко-учительський інститут у Перемишлі, «де сини хліборобів, дяків і священників, що не мали засобів для дальшого образования, могли виховуватися на дяків, здібних бути разом учителями в сільських школах»⁴². Курендою від 25 квітня 1817 року оголошує про заснування Дяко-учительського інституту і формує його основні організаційні засади⁴³. Кандидати на навчання повинні мати здібності до співу, вміння читати рідною мовою та розуміти церковні служби, знати основні співи, а їх вік повинен бути нижчим за 14 років. В куренді оголошувався термін початку навчання – 1 жовтня 1817 року.

Були проведені вступні прослуховування, і Дяко-учительський інститут розпочав свою діяльність у наперед визначений термін: 1 жовтня 1817 року. Наступного 1818 року 24 серпня австрійський цісар Франц I затвердив статут цього навчального закладу⁴⁴. А дещо раніше, 7 березня цього ж року, за розпорядженням галицького губернатора дяко-учителів звільнили від військової служби⁴⁵.

Іван Лаврівський у своїх спогадах підкреслює, що з цієї школи «яко розсадника» вийшло багато церковних співців, які вирівняли дуже строкаті манери дяківського співу та внормували його згідно церковного Уставу. На утримання школи щедрий дар надав сам владика, а за ним і священники – хто як міг – зерном, овочами, грошовими внесками. До науки посилали головно молодих, а старші священники запрошувалися до викладів: крилошанин Іван Могильницький, Іван Лаврівський⁴⁶, Петро Назаревич, які викладали «благочестіє», літургію, психологію, логіку, етику.

⁴¹ Матеріяли до культурної історії, с. 157–160.

⁴² Іван Ем. Левицький. Погляд на розвій низшого і висшого шкільництва в Галичині в роках 1772–1800 і розвій русько-народного шкільництва в роках 1801–1820 // *Матеріяли до культурної історії*, с. 138.

⁴³ Вперше опублікована у згаданому збірнику «Матеріяли до культурної історії Галицької Русі XVIII і XIX віку», с. 216–217 та передрукована у додатку недавно опублікованих дисертації Бориса Кудрика (див.: В. Kudryk. *Dzieje Ukrainńskiej muzyki w Galicji w latach 1829–1873*. Przemysł 2001, с. 118–119) і в згаданому збірнику *Дух і ревність: Владика Снігурський та інші перемишляни*, с. 58–59.

⁴⁴ Матеріяли до культурної історії, с. 139. Статут у перекладі українською мовою опублікований у згаданому збірнику *Дух і ревність: Владика Снігурський та інші перемишляни*, с. 60–61.

⁴⁵ Там само, с. 170.

⁴⁶ Тобто, Іван Лаврівський (1773–1846), професор і ректор Львівської духовної семінарії.

А з числа сусідніх парафій, серед яких було чимало добрих знавців церковного Уставу та літургійних співів, були запрошені капелан Анталь Вітошинський з Малкович (пізніше архидиякон перемишльської катедрі), намісник перемишльський і приходник у Вишатичах Василій Желихівський, піднамісник перемишльський і приходник у Коровниках Андрій Борисевич, приходник у Пралковичах Стефан Кардасевич, приходник у Валяві Іван Маршалкевич⁴⁷, приходник села Негрибки О. Максимович. Вони викладали руську граматику, польську і німецьку мови, арифметику, письмо, Типік (Устав), «руку Дамаскіна» (тобто, елементарні знання музичних ладів та гласів) та «учили фігурального (багатоголосного) і уставомірного (одноголосного співу згідно церковного Уставу і за Ірмоломем) пінія»⁴⁸. Всі вони самовіддано працювали на ниві церковно-музичної освіти: «Тії мужове лишали нераз догляд домашньої господарки, оставляли дома своїх дітей хорих, незважали на стужу і спекоту і всякую лиху хвилю, не жалували своїх брочок або часто і пішки ходили до Перемишля – аби тільки наставляти питомців заведенія півцеко-учительського, аби участвуючи в асисті архієрейской увеличит туюже, аби промовити слово християнської науки із амвона і засіяти зерно богоговінія і замилованія до церковного обряду; піднести і увеличити обряд руський, покріпити духа руського»⁴⁹. Пізніше цю діяльність продовжили їх діти, зокрема при катедрі в Перемишлі серед співців особливо виділявся Іван Кордасевич.

На початок 1860-х років Інститут очолював доктор Гинилевич, катехитом був о. Григорій Чайковський, який викладав також літургіку та слов'янську мову. Церковний спів викладав «директор фігурального пінія» Людвик Седляк (викладав також арифметику і методіку), а Іван Кордасевич викладав церковний спів та Устав. Чимало питомців Дяко-учительського інституту навчалися одночасно в гімназії та реальних школах.

Поруч з катедрою св. Івана Хрестителя, що височіла на високому пагорбі в Перемишлі, знаходився партеровий будинок Дяко-учительського інституту (зберігся до наших днів), у якому навчання відбувалося до осінніх подій 1939 р. Михайло Голизна з села Гломчі († у 80-х роках минулого століття), який іменував себе *іспитовим дяком і реєнтом*, так згадував свою дяківську школу: «Я ходив до такої високої школи, що як подивитися догори на неї, то шапка з голови падала»⁵⁰.

Владика Михайло Левицький заініціював, добився дозволу від Цісаря та відкрив Дяко-учительський інститут і в цьому його заслуги незаперечні. Та найбільше практичних зусиль й енергії до розвитку Інституту доклав новий владика Перемишля Іван Снігурський, зокрема у матеріальному забезпеченні. Відписав для

⁴⁷ Можливо, це той сам Іван Маршалкевич, згаданий у хроніці Благовіщенської церкви в Перемишлі (нотний Ірмолой НМЛ 0 73, арк. 7 зв., 14 зв.–15; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські*, с. 261, № 374). 1729 року, мабуть, з цього ж роду Іван Маршалкович переписав нотного Ірмолая в с. Орихівцях біля Перемишля (Варшава, ВН, 12105 I; Ю. Ясиновський. *Українські та білоруські*, с. 373, № 708).

⁴⁸ Іван Лавровський. З Перемишля.

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Записано від п. Володимира Пилиповича, дружина Люба (з дому Співак) якого походить з того самого с. Гломчі біля Сяноку.

потреб Інституту село Новосільці Сянницької округи та призначив частину доходу з посілости у Перемишлі, що вписав до свого заповіту⁵¹. Щорічно Інститут закінчували декілька випускників і отримували працю дяко-учителів та розповсюджували набуті знання церковного співу по всьому краю.

Навчальні програми Дяко-учительського інституту охоплювали як власне співочо-музичний вишкіл, так і загально-освітні предмети. Це розв'язувало як проблему зайнятості і матеріальної винагороди, так і виховання освітніх кадрів і низової інтелігенції.

У склад музичних дисциплін входили виховання голосу і музичної грамоти, вивчення церковно-музичного репертуару, навчання навиків регентства. Основним практичним посібником були нотні Ірмолої, на сторінках яких знайдено багато покрайніх записів навчального змісту та проб пера на матеріалі нотних текстів. Дяко-учителі, а також священики й композитори з цією метою створювали спеціальні посібники: наприклад, збережений в автографі Петра Любовича «Гласы воскресній с кондаками; прокимени, самогласній, болгарскіи, подобній, сідалній — списаніи так, як я співають в Семінарії г.к. Львовской» 1859 р.⁵² чи Порфирія Бажанського «Наука о сольках ирмолойных» з 1863 р.⁵³. Цій меті також слугували *Гласопіснці*, зокрема Ізидора Дольницького, посібники Віктора Матюка, Івана Кипріяна та ін.

Yurii Yasinovskiy. Pedagogical Institute for Cantors in Przemyśl. This article deals with the origins and development of the Pedagogical Institute for Cantors in Przemyśl as the first specialized school in Galicia in the modern time. Established in 1817 as an initiative and under financial support of the bishops of Przemyśl, Institute for ca. 150 years educated church singers and teachers for Galicia.

Keywords: school, church singing, Przemyśl.

Література

- Jasinowski J. Znaczenie eparchii Pszemyckiej w rozwoju ukraińskiej muzyki cerkiewnej // *Polska-Ukraina: 1000 lat sąsiedztwa*. Przemyśl 1994, с. 403–420.
- Kudryk В. *Dzieje Ukraińskiej muzyki w Galicji w latach 1829–1873*. Przemyśl 2001. 140 с.
- Бажанский Порфирий. *Наука о сольках ирмолойных*: Передмова, 1863 р. (ЛНБ, НД 204/1, арк. 2).
- Бажанський П. *Історія руского церковного пінія*. Львів 1890. 87 с.
- Білиловський Ц. (“Бурсак”). Роля дяків у розвитку української культури // *Голос дяків* (1932/1).
- Валіхновська З. Галицькі дяки ХІХ століття: Персоналії // *Καλοφωνία*, ч. 5. Львів 2010, с. 347–351.
- Вербицький М. О пінію музикальном // *Галичанин*, кн. 1, вип. 2. Львів 1863, с. 136–141.
- Волинський Й. Дмитро Боргнианський і Західна Україна // *Українське музикознавство*, вип. 6, Київ 1971, с. 185–200.
- Волинський Й. Дмитро Боргнианський і Західна Україна // *Українське музикознавство*, вип. 6, Київ 1971, с. 185–200.
- Волинський Й. Музична культура Галичини 60-х років ХІХ ст. // *Живі сторінки української музики*: Статті, дослідження, публікації / відп. ред. В. Д. Довженко. Київ 1965, с. 55–120.
- Волинський Й. У боротьбі за українську національну музику (з музичного життя Галичини 50-х років ХІХ ст.) // *Українське музикознавство*, вип. 4. Київ: Музична Україна 1969, с. 148–170.

⁵¹ Див. сторінку 84 нашого журналу.

⁵² ЛНБ, НД 204, додаток, 2 арк. in F^o; рукопис належав Порфирію Бажанському.

⁵³ ЛНБ, НД 204, 23 арк. in Q^o.

- Дикий-Диченко Г. *Дяки і спів церкви колись а тепер*. Львів 1926.
- З Автобіографії д-ра Павла Маценка // *Павло Маценко: Музиколог, композитор і громадський діяч*: Збірник на пошану 90-ліття народин / упоряд., ред. Василь Верига, Торонто: Українське Національне Об'єднання Канади 1992, с. 12–25.
- Загайкевич М. *Михайло Вербицький*. Львів 1998. 145 с.
- Иван Лавровський. З Перемишля // *Вѣстник*: Часопись політическа для русинов австрійської держави (Відень 1854/1, 2, 3, 4), с. 3, 6, 10, 14–15.
- Иванов В. *Навчання церковного співу в Україні у IX–XVII ст. (1); Співацька освіта в Україні XVIII ст. (2)*, Київ: Музична Україна 1997. 250, 289 с.
- Исаевич Я. Братства і українська музична культура XVI–XVIII ст. // *Українське музикознавство*, вип. 6. Київ: Музична Україна 1971, с. 48–57 (передрук з виправл. і доп.: *Καλοφωνία*, ч. 1. Львів 2002, с. 8–18).
- Исаевич Я. Минуле, сучасне і майбутнє народу: проблема спадкоємності української культури в творчості Шевченка // *Записки НТШ*, т. 221. Львів 1990, с. 47–56.
- Кияновська Л. *Стильова еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст.*, Тернопіль 2000, с. 41–77.
- Когтянц Константин. Церковно-парафіяльні школи у Катеринославській єпархії в 1884–1916 роках // *Ковчег*, ч. II. Львів 2000, с. 388–397.
- Козаренко О. *Феномен української національної музичної мови*. Львів: НТШ 2000, с. 151–182.
- Козицький П. *Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування*. Київ: Музична Україна 1971. 148 с.
- Кошиць О. *Спогади*, част. 1–2 [=Культура й Освіта]. Winnipeg: Ukrainian Cultural and Educational Centre 1947, 1948 (перевидання: Київ 1995). 428 с.
- Лакота Григорій, єп. Перший директор престольного хору в Перемишлі // *Перемиські єпархіальні відомості* (1939/VI), с. 69–70.
- Лисько З. Піонери музичного життя в Галичині // *Нові шляхи* (1931–1932) і продовження: *Наша культура* (1936–1937) (див. також сучасне перевидання: / упоряд., вступ Володимир Сивохіп. Львів – Нью-Йорк: М. П. Коць 1994); Б. Кудрик. *Огляд історії української церковної музики*, Львів 1937 (перевидання: Львів 1995). 144 с.
- Літопис Руський за Іпатським списком* / переклад, передмова, примітки, додатки Леонід Махновець. Київ: Дніпро 1989. 591 с.
- Людкевич С. Михайло Вербицький і наша суспільність // *Діло* (1934/162, 163); сучасне перевидання: С. Людкевич: *Дослідження, статті, рецензії, виступи*, т. 1 / упоряд. Зиновія Штундер. Львів 1999, с. 345–348.
- Майбурова К. Глухівська школа півчих XVIII ст. та її роль у розвитку музичного професіоналізму на Україні та в Росії // *Українське музикознавство*, вип. 6. Київ: Музична Україна 1971, с. 126–136
- Матеріяли до культурної історії Галицької Русі XVIII і XIX віку* / ред. Іван Франко [=Збірник історично-філософичної секції НТШ, т. V]. Львів 1902, с. 103–144.
- Миклашевський Й. М. *Музична і театральна культура Харкова кінця XVIII – першої половини XIX ст.* Київ: Наукова думка 1967. 130 с.
- Мороз Леся. Церковно-музична тематика на сторінках часопису «Дяківський глас» // *Καλοφωνία*, ч. 1. Львів 2002, с. 313–316.
- О чині четця і півця церковного // *Дяківський глас* (1895/1), с. 7–8
- Повість временных лет*, ч. 1. Москва – Ленинград 1950, с. 85.
- Сінкевич І. Х. Начало нотного півня в Галицкой Руси: Воспоминания старого священника // *Бесіда* (Львів 1888/1–6).
- Цалай-Якименко О., Ясиновський Ю. Музичне мистецтво давнього Острога // *Острозька давнина*, вип. 1. Львів 1995, с. 74–89.
- Ясиновський Ю. *Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть*. Львів 1996. 623 с.

